

Ροζίτα Χριστοφιδέλλη

Μοναξιά και Ύπαρξη

Η μοναξιά, μια έννοια που συχνά έχει αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού, πηγή έμπνευσης για την τέχνη, την ποίηση, φυλακή για κάποιους και καταφύγιο για κάποιους άλλους είναι το σημερινό μας θέμα.

Ο αυτονόητος τρόπος - ή τουλάχιστον ο πιο συνηθισμένος - με τον οποίο και εγώ μέχρι πρότινος αντιλαμβανόμουν την σημασία της μοναξιάς ήταν μέσω μιας έλλειψης, μιας απομόνωσης, ενός αποχωρισμού από τον κόσμο και τα πράγματα. Είναι όμως πραγματικά έτσι; Ή μόνο έτσι; Θα μπορούσε κάποιος να πει ότι μέσα από την απουσία συχνά γίνεται η ηχηρότερη δήλωση της παρουσίας και το αντίστροφο; Αυτό που με κινητοποίησε στο να γράψω για αυτό το θέμα είναι ότι συχνά, οι θεραπευόμενοι παραπονούνται για κάποιο αίσθημα μοναξιάς που τους βασανίζει, για το πόσο μόνοι είναι άσχετα με την φυσική παρουσία των άλλων. Τί είναι όμως αυτό το οποίο καθιστά τόσο σημαντική και αξιοπρόσεκτη την απουσία των άλλων;

Ξεκινώντας από τον ίδιο τον όρο βλέπουμε πως η μοναξιά σαν λέξη κάνει μια σαφή νύξη - ή ακόμη έχει ως προϋπόθεση - τόσο στην έννοια του «εαυτού», όσο και του «άλλου». Ο όρος μοναξιά προέρχεται από το μόνος και κατ' επέκταση από την μονάδα. Τι σημαίνει όμως μονάδα όταν μιλάμε για τον άνθρωπο; Εννοούμε έναν εαυτό, ένα υποκείμενο, ένα όλον με αρχή, μέση και τέλος; Πώς θα μπορούσε κανείς να είναι μόνος αν αυτό δεν αναφέρονταν σε ένα όχι πια ή όχι ακόμα μαζί; Όπως αναφέρει ο Heidegger στο Είναι και Χρόνος, ο άνθρωπος είναι ανοιχτός προς τον κόσμο. Κανένα υποκείμενο δεν «είναι» έξω από τον κόσμο και ποτέ δεν υπήρξε ένα μοναχικό υποκείμενο ως μοναδική παρουσία και ως μεμονωμένο «εγώ» χωρίς την παρουσία των «άλλων».

Ας δούμε όμως πως αυτό παίρνει σάρκα και οστά στις ζωές των ανθρώπων περνώντας από την φιλοσοφία στην ψυχοθεραπεία.

Ο Ν., ένας νέος αλλοδαπός άντρας, φτάνει στο γραφείο μου υποφέροντας από πόνους στον αυχένα που δεν φαίνεται να οφείλονται σε κάποια οργανική βλάβη. Του ζητώ να μιλήσει γενικότερα για τον εαυτό του και την ζωή του και σύντομα φτάνει να εξιστορεί γεγονότα που αφορούν την σχέση του με τους άλλους. Μιλά για το πώς ήταν και το πώς είναι, λέει πως πάντα προσπαθούσε να ικανοποιεί τους οικείους του (συγκεκριμένα τον πατέρα του και στην συνέχεια την σύζυγό του) και πόσο πολύ του κοστίζει σήμερα που βλέπει πως αυτός ο τρόπος δεν τον οδήγησε πουθενά. Ή μάλλον τον οδήγησε στους πόνους και σε ένα βαθύ αίσθημα μοναξιάς.

- Ο πατέρας μου ποτέ δεν με θεωρούσε ιδιαίτερα ικανό, σε αντίθεση με τον αδελφό μου. Εγώ, όμως, είμαι εκείνος που πέτυχα στα επαγγελματικά μου και εδώ και χρόνια τον βοηθάω...

- Είμαι πολύ θυμωμένος με την γυναίκα μου. Ήθελα να είναι ευχαριστημένη και σχεδόν ποτέ δεν έφερνα αντίρρηση στο να κάνουμε αυτό που θα την ευχαριστούσε και τώρα που τα αδέρφια μου ήρθαν στην Ελλάδα το μόνο που κάνει είναι να τους κατηγορεί και να με απομακρύνει από αυτούς. Λέει πως τα τελευταία δυο χρόνια που είναι εδώ, το μόνο που κάνουν είναι να με εκμεταλλεύονται, όπως και ο πατέρας μου.

- Με ποιόν τρόπο σας αφορούν τα λεγόμενά της;

-Είμαστε πολλά χρόνια μαζί και είχα συνηθίσει να συζητώ τα πάντα μαζί της. Δεν αποφάσιζα ποτέ κάτι μόνος και για να είμαι ειλικρινής έκανα σχεδόν πάντα αυτό που εκείνη ήθελε γιατί είχε έναν τρόπο να με πείθει ότι αυτό που λέει είναι το σωστό.

-Τί συνέβη τώρα;

-Για να σας δώσω ένα παράδειγμα, χρειαζόμουν κάποιον να με βοηθάει στην δουλειά και οι υποψήφιοι ήταν ο αδελφός μου, ο ανιψιός μου, ο κουνιάδος μου και ο πεθερός μου. Σύμφωνα με την γνώμη της γυναίκας μου έπρεπε να πάρω κάποιον από τους δικούς της γιατί οι δικοί μου είναι άχρηστοι και τεμπέληδες. Για καιρό βρισκόμουν σε πολύ δύσκολη θέση και αναγκαζόμουν να παίρνω μια τον ένα και μια τον άλλο. Συχνά σε δημόσιες συζητήσεις μιλούσε άσχημα σε τρίτους και κατηγορούσε τον αδελφό μου. Εγώ συμφωνούσα αν και μέσα μου κάτι με χαλούσε όταν γινόταν αυτό. Γενικά μιλούσε και μιλάει άσχημα για την οικογένειά μου. Εγώ όμως ποτέ δεν το έκανα αυτό για τους δικούς της. Με τον καιρό άρχισα να βλέπω πως σε πολλά είχε δίκιο και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να απομακρυνθώ πολύ από την οικογένειά μου. Τώρα που το σκέφτομαι δεν με νοιάζει και τόσο η αλήθεια. Είναι οι άνθρωποι μου και τους αγαπώ όπως είναι. Τώρα είμαι θυμωμένος μαζί της που δεν τους δέχτηκε έστω για χάρη μου, όπως έκανα εγώ με τους δικούς της και γιατί ενώ θεωρούσα πως είμαστε ένα, καταλαβαίνω πως αυτό δεν ισχύει.

-Και τώρα που βρίσκεστε;

-Τώρα είμαι μόνος.

-Πώς είναι να είστε μόνος;

-Νιώθω χαμένος. Δεν έχω κανέναν να συζητήσω τα προβλήματά μου και όταν τα σκέφτομαι όλα μόνος μου, έρχονται οι πόνοι.

Προς το τέλος της συνάντησης ο Ν. επαναφέρει το θέμα της δουλειάς του και επιμένει να του πω τί να κάνει. Όταν φέρνω το θέμα πίσω σε εκείνον ξεκάθαρα μου λέει.

-Εσείς θέλω να μου πείτε.

-Είπατε πως πάντα κάνατε αυτό που σας έλεγε ο πατέρας σας και η σύζυγός σας.

-Ναι

-Ίσως περισσότερο νόημα έχει να μην γίνω μια από αυτούς. Ίσως περισσότερο έχει νόημα να έχει να βρούμε εσάς.(ο Ν. χαμογελά και γνέφει καταφατικά)

Σε μία επόμενη συνάντηση όταν πλέον η θεραπεία έχει περάσει στο ντιβάνι, ο Ν. μπαίνει, κάθεται, με κοιτά και ρωτάει.

-Να ξαπλώσω;

-Δεν θέλετε;

-(καθώς ξαπλώνει)Ναι, απλά είναι λίγο περίεργο.

-Δηλαδή;

-Είναι σαν να είμαι μόνος μου.

-Ναι αλλά είμαι και εγώ εδώ.

-Ναι, αλλά είναι σαν εγώ να πρέπει να το πάω μόνος μου. Εσείς ακολουθείτε.

-Αυτό είναι, ίσως το περίεργο και ενδεχομένως άγνωστο μέχρι τώρα για σας;

-(σιωπή...)Ναι.

Καθώς έγραφα τα παραπάνω για τον Ν. συνειδητοποίησα πως τίποτα από όσα έχω ακούσει από τους θεραπευόμενους μου δεν είναι έξω από μια σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο και τα πράγματα, γεγονός που συνηγορεί και επιβεβαιώνει τα όσα ο Heidegger αναφέρει για την ύπαρξη λέγοντας ότι «Ύπαρξη είναι συνείναι. Μέσα από αυτό είναι επικοινωνία, είναι συνάντηση, είναι διάλογος, ανακοίνωση, σχέση προς έτερον ή προς άλλους, ερώτηση απευθυνόμενη προς τίνα ή προς τι.» Ο άνθρωπος δεν είναι, είναι και ίσταται, δηλαδή είναι έκ-στασις, είναι «άνοιγμα» και αποτελεί γνήσιο υποκείμενο μόνο εφ' όσον είναι εν τω κόσμω ως φρουρός του Είναι, στην σκοπιά του Ώδε (Da). (Dasein)

Ας περάσουμε, όμως, σε ένα ακόμη παράδειγμα που είναι πολύ πιο ακριβές και επεξηγηματικό από κάθε θεωρία και από ο,τι θα μπορούσα εγώ να πω και να περιγράψω.

Την περασμένη εβδομάδα ένας κύριος μου τηλεφώνησε και με παρακάλεσε να επισκεφτώ την σύζυγο του στο σπίτι γιατί η ίδια δεν ήταν δυνατόν να μετακινηθεί. Τίποτα δεν με είχε προδιαθέσει για αυτό που επρόκειτο να συναντήσω. Φτάνω και χτυπώ το κουδούνι, λίγη ώρα αργότερα μου ανοίγει ένας ηλικιωμένος άντρας εμφανώς ταλαιπωρημένος με ρυτίδες τόσο βαθιές που του έδιναν μια μόνιμη έκφραση στο πρόσωπο, κάπως όπως όταν κάποιος κλαίει ή γελάει. Μπαίνω σε ένα σπίτι με έντονα σημάδια παραμέλησης του χώρου, δυο πολυθρόνες μπροστά στην τηλεόραση με το ύφασμά τους να διαγράφει τις σιλουέτες των ανθρώπων που έχουν καθίσει πάνω τους. Τριγύρω μερικές φωτογραφίες. Μια επίσης

ηλικιωμένη κυρία εμφανίζεται και ο άντρας της λέει να καθίσει. Δεν χαιρέται ιδιαίτερα για την παρουσία μου στον χώρο. Το βρίσκει μάλλον περιττό. Της μιλώ και μετά βίας με κοιτάει.

-Ο σύζυγός σας μου είπε να έρθω, γιατί; Τι σας συμβαίνει;

-Δεν έχω όρεξη.

-Για τίποτα;

-(Σιωπή)

- Αυτό εσάς σας πειράζει ή μόνο τους άλλους;

-Τους άλλους.

Πρόκειται για μια περίπτωση βαριάς κατάθλιψης, όπως μου εξηγεί ο ηλικιωμένος κύριος.. Εκείνος μπαίνει και βγαίνει στο δωμάτιο και στην «συνάντηση» μου με την κα Μαρίνα.

-Τόσα χρόνια προσπαθώ να καταλάβω, να βρω τι συμβαίνει. Έχω κουραστεί, δεν αντέχω άλλο. Είκοσι χρόνια μαγειρεύω, τα κάνω όλα. Κάθε μερικά χρόνια πέφτει πολύ. Τον τελευταίο καιρό δεν βλέπει ούτε τηλεόραση. Έχω αρχίσει και λυγίζω. Θυμώνω και σπάω πράγματα. Δεν έχει όρεξη για τίποτα. Δεν κάνει τίποτα. Όλα τα κάνω εγώ. Αν πάθω κάτι φοβάμαι πως δεν θα τηλεφωνήσει καν να έρθουν να με θάψουν...

Δεν σας κρύβω πως η επίσκεψη αυτή ήταν για μένα μια από τις πιο δύσκολες της μέχρι σήμερα επαγγελματικής μου πορείας. Αυτό που βρήκα πραγματικά συγκλονιστικό και που αφορά το σημερινό μας θέμα είναι η απόγνωση του άνδρα που στην πραγματικότητα μιλά εν κενώ και η δίχως νόημα ζωή της γυναίκας. Η μοναξιά και των δυο με διαπέρασε. Η ζωή της γυναίκας στατική, χωρίς ίχνος προοπτικής. Ξεκινά και τελειώνει σε εκείνη. Ένα σώμα που απλώς περιφέρεται χωρίς σκοπό, χωρίς χαρά, λύπη, θυμό. Τίποτα. Αυτή η γυναίκα δεν εξέπεμπε κανένα σήμα προς εμένα και προς κανέναν νομίζω. Ήταν το πιο στατικό έμβιο όν που έχω συναντήσει. Και θα αναρωτηθείτε μα καλά ψυχολόγος είσαι δεν γνωρίζεις τα συμπτώματα μιας βαριάς κατάθλιψης; Δεν έχεις ξαναδεί καταθλιπτικό; Ασφαλώς και γνωρίζω και έχω δει, υπάρχουν όμως πράγματα και καταστάσεις που ξεπερνούν τον θεραπευτή, που αγγίζουν βαθιά την δική του ύπαρξη και κάτι τέτοιο έχω την εντύπωση πως συνέβη εκείνη την μέρα.

Από την άλλη ο άνδρας, ακόμη πιο τραγική φιγούρα, παγιδευμένος σε μια σχέση μονόδρομη που αποτίνεται στο κενό, μια σχέση που δεν είναι σχέση. Η δυσκολία του να δεχτεί την κατάσταση της γυναίκας του τον κάνει να προσκρούει διαρκώς πάνω σε μια αδιανόητη για αυτόν αλήθεια και τον καθιστά μόνο. Βρίσκεται, δηλαδή, ο άνθρωπος αυτός σε απόγνωση.

Ο Gabriel Marcel περιγράφει κάτι σχετικό λέγοντας ότι το βίωμα, η εμπειρία είναι κυρίως γνωριμία προσώπων. Είναι μια μέθεξη, συμμετοχή στην ζωή του άλλου, την χαρά και τον πόνο του «εσύ». Το βίωμα είναι ένας διαρκής διάλογος μεταξύ του «εγώ» και του «εσύ». Χωρίς την αναφορά του πρώτου στο δεύτερο, χωρίς την επικοινωνία του προσώπου με το πρόσωπο δεν νοείται «ολοκληρωμένη» ύπαρξη. Η ύπαρξη δεν είναι μια έρημη παρουσία, αλλά μια συν-παρ-ουσία, κατά την οποία το «εγώ» είναι απείρως διατεθειμένο να ριφθεί στην αγκαλιά του «εσύ». Το «εγώ» είναι πάντοτε μια αναφορά, μια σχέση: αναφορά προς τον εαυτό, αναφορά προς τον πλησίον, αναφορά προς τον Θεό.

Τί εννοεί, όμως, ο Marcel με τον όρο ολοκληρωμένη ύπαρξη; Υπάρχει κάτι τέτοιο; Πώς μπορεί να ολοκληρωθεί κάτι το οποίο διαρκώς γίνεται; Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η μοναξιά αποτελεί «δομικό» στοιχείο, κινητήριο δύναμη της ανθρώπινης ύπαρξης; Ότι η δια βίου προσπάθεια του ανθρώπου να καταργήσει την μοναξιά, να την δεχτεί, να την τιθασεύσει είναι ένα από τα συστατικά εκείνα που κινούν τον κόσμο; Και ότι, ίσως, στην θεραπευτική σχέση θεραπευτής και θεραπευόμενος ζητούν πρωτίστως να υπάρξουν, όχι σε ένα επίπεδο διανοητικό αλλά μέσω μιας βίωσης μεθ' εαυτού του ενός προς τον άλλο; Η μήπως «τελικά» το θέμα βρίσκεται ακόμη πιο πέρα και μας μιλά από έναν άλλο τόπο; Μήπως μοναξιά και επικοινωνία, ή με άλλα λόγια, έλλειψη και πληρότητα δεν είναι δυο ξεχωριστοί όροι που αντιτίθενται ο ένας στον άλλο, αλλά είναι δυο στιγμές ενός και του αυτού φαινομένου;

Κλείνοντας την εισήγησή μου θέλω να κάνω σαφές πως δεν επιχειρώ την ανακάλυψη μιας θεωρίας που να ερμηνεύει τον άνθρωπο και την ύπαρξη. Θέτω, απλώς, ερωτήματα μέσα από την κατάθεση ενός προσωπικού προβληματισμού και με μεγάλο ενδιαφέρον περιμένω να ακούσω τις δικές σας σκέψεις πάνω στο θέμα.

«Βλέπεις» είπε «είναι οι Άλλοι
και δε γίνεται Αυτοί χωρίς Εσένα
και δε γίνεται μ' Αυτούς χωρίς, Εσύ
Βλέπεις» είπε «είναι οι Άλλοι
και ανάγκη πάσα να τους αντικρίσεις
η μορφή σου αν θέλεις ανεξάλειπτη να 'ναι
και να μείνει αυτή.

Οδυσσέας Ελύτης, Άξιον Εστί.